

Igor Omerza s svojo novo knjigo iz zbirke Velikani slovenske osamosvojitve in Udba: Igor Bavčar – Deviacija

Bavčar pod lupo Udbe

IGOR KRŠINAR
igor.kršinar@reporter.si

Večina, zlasti mlajših prebivalcev Igorja Bavčarja pozna kot propadlega tajkuna, ki je zaradi pranja denarja v zaporu preživel več kot štiri leta. Nekoč pa je bil eden od glavnih protagonistov slovenske pomladi, ki je privedla do odprave enopartijske diktature in uvedbe večstrankarske demokracije ter samostojne in neodvisne Slovenije.

Pomnenu publicista in raziskovalca slovenskih arhivov Igorja Omerze spada Bavčar med velikane slovenske osamosvojitve, posvetil jim je zbirko knjig, v katerih razkriva, kako je njihovo delovanje spremljala takratna tajna politična policija Služba državne varnosti oziroma Udba. Knjigo *Igor Bavčar – Deviacija* bo javno predstavil v petek ob 11. uri v prostorih Muzeja VSO na Cankarjevi ulici v Ljubljani.

Od revolucionarja do opozicije

Deviacija je bila udbovska obdelava, v kateri so spremljali pisce družbenokritičnih prispevkov v *Mladini*, *Tribuni* in drugih mladinskih in študentskih časopisih. Med njimi je bil tudi Igor Bavčar, ki je konec sedemdesetih let kot odgovorni urednik *Tribune* pisal slavošpeve revoluciji, nato je prevzel založbo Krt (Knjižnice revolucionarne teorije) in za tem *Časopis za kritiko znanosti*. Od leta 1981 do 1984 je bil tudi član predsedstva republiške konference ZSMS (mladinske organizacije), sprva kot vodja centra za informiranje in propagando, potem pa kot vodja marksističnega centra. Leta 1985 se je zaposlil na takratni krovni organizaciji SZDL kot vodja kabineta podpredsednika. Nekdanja SDV ga prvič omenja v povezavi s kongresom ZSMS 1984 v Novem mestu, kjer je ud-

Udarna trojica kongresa ZSMS 1984: Igor Bavčar, Bojan Fink in Srečo Kirm

Izdajatelji *Dnevnika* in spominov Staneta Kavčiča v družbi z njegovo vdovo Angelco Kavčič

Franci Zavrl postavlja *Mladino*, ki je konec 80 let razgaljala komunistično diktaturo.

FOTO: PRIMOŽ LAVRE, TONE STOJKO IN NACE BIZILJ

bovce zmotilo to, da so si mladinci želeli izvorne »utopičnega« socializma, ker obstoječi ni bil pravi. Glavno vlogo sta odigrala Igor Bavčar in Srečo Kirm, pri čemer so Bavčarjevo ime napačno zapisali: »Glede na strukturo teksta ni mogoče spregledati dveh avtorjev – oblikovalcev ključnih usmeritev (Baučar in Kirm), ki sta se v celoti zgedovala po Leninovi frazi, ki je bila mobilizacijska in revolucionarna v posebnih zgodovinskih okoliščinah ruskega proletariata, in stopnji njegove zavesti kot subjekta revolucionarne akcije (npr. Kaj storiti?; Nič se ne da doseči brez boja!; Kje začeti?)«

Na kongresu dve leti pozneje v Krškem, ko so za predsednika ZSMS izvolili Toneta Anderliča, postane mladinska organizacija skorajda opozicijska vladajoči komunistični partiji, saj pod okriljem mladincev dobijo zatočišče mirovna gibanja, mali podjetniki in ekologi. Skupaj z mladinsko organizacijo in alternativnimi gibanji se je razvijal tudi Bavčar, ki je z Janezom Janšo obiskoval Staneta Kavčiča, liberalno usmerjenega nekdanjega predsednika izvršnega sveta (vlade), ki so ga leta 1972 odstavili »zdrave sile« pod vodstvom Franceta Popita. Po objavi intervjuja s Kavčičem je Bavčar v *Mladini* kritiziral Kavčičeve politične eksekutorje in s tem jezil partijski vrh. Leto dni po Kavčičevi smrti (marec 1987) pa sta Janša in Bavčar objavila (marec 1988) *Dnevnik in spomine* Staneta Kavčiča. Skrivne zapiske je hranil Niko Kavčič, nekdanji visoki udbovec, ki se je prav tako znašel v zatonu, nato jih je pretipkala njegova žena, zatem pa jih je izročil Bavčarju in Janši, da bi jih objavila. Čeprav je Udba njihovo početje zelo pozorno spremljala, partijski vrh, ki ga je takrat že vodil Milan Kučan, izida knjige ni preprečil. Kavčič je namreč v svojih spominih obračunal s starimi partijci, medtem ko je Kučana hvalil kot perspektivnega mladega politika. Knjiga je zato koristila Kučanovi nadaljnji politični karieri.

Leta 1988 *Mladina* piše *Mamula go home* (gre za članek o letni rezidenci takratnega jugoslovanskega obrambnega ministra Branka Mamule), slovenski komunisti s Kučanom na čelu bijejo bitke z ortodoksnimi srbskimi komunisti s Slobodanom Miloševićem na čelu, Janša pa v programu za predsednika ZSMS napove boj za oblast. Slediaretacija JBTZ (Janez Janša, Ivan Bavčar, David Tasič, Franci Zavrl), Bavčar ustanovi Odbor za varstvo človekovih pravic, ki ga začne spremljati tudi SDV. Med ljudmi, ki so bili v njegovem vodstvu, so bili za Udbo zanimivi tudi Tomaž Mastnak (kodno ime Tomy), France Bučar (kodno ime Tikveš), Marko Hren (kodno ime Kveker), Grega Tomc (kodno ime Zmaj), Alenka Puhar (kodno ime Priloga) itd. Zelo podrobno so spremljali srečanje dopisnika FAZ Viktorja Meierja z Bavčarjem, o njegovem obisku jih je obvestil zgodovinar Dušan Biber (kodno

ime Trn oziroma Kaktus). Agenti SDV so tudi podrobno zabeležili Bavčarjev obisk v italijanski Gorici, toda njegov govor je še bolj vznemiril vojaško obveščevalno službo, ki je v svojem poročilu zahtevala ukrepe zoper Bavčarja.

O njem so razpravljali tudi v predsedstvu takratne Jugoslavije, kjer je v razpravi slovenski član Stane Dolanc med drugim izjavil, da bi v primeru odcepitve Slovenije lahko Italija zasedla Primorsko, saj je mirovni sporazum podpisala z Jugoslavijo, ne s Slovenijo. Vojska JLA je takrat načrtovala aretacijo Romana Leljaka, ki je kot nekdanji pripadnik vojaške tajne službe predal zaupne dokumente, skupaj z njim pa še Bavčarja, Omerzo ter še dveh takratnih novinarjev *Mladine* Mirana Lesjaka in Melito

mreč v pogovoru z Bavčarjem Popita označil za slovenskega Bilaka (slovaški partijski trdorokec, ki je podprl sovjetsko okupacijo Češkoslovaške leta 1968).

Kmalu za tem so se zapiski mimo Bavčarja znašli še v uredništvu *Tribune*, ki jih je javno objavila v celoti, čeprav je temu nasprotoval Bavčar kot njihov avtor. Ko jih je prebral Popit, je bil strahotno užaljen, vodstvu takratne partije je napisal dve ogorčeni pismi, v zadnjem jih je obvestil, da odstopa kot član CK ZKS. CK je podprl Kučana, njegova zmaga je bila popolna, udbovci pa so špekulirali, da je Bavčar svoje zapiske namerno dal Čeliku, da bi s tem sprl slovensko partijsko vodstvo, kar pa ni bilo res.

Udba je spremljala Bavčarja pravzaprav do prevzema funkcije ministra za notranje

Udbovec Samo Žorž pelje na zaslišanje Igorja Omerzo na dan aretacije Janeza Janšea 31. maja 1988.

Ustanovitev Odbora za varstvo pravic Janeza Janšea na Mladini.

Ustanovitev Odbora za varstvo človekovih pravic v prostorih Društva slovenskih pisateljev.

Tomaž Ertl, nekdanji šef Udbe in republiški sekretar za notranje zadeve, se je bal, da ga bodo po zmagi Demosa vlekli za lase po Titovi cesti; na koncu je dobil celo državno odlikovanje.

Po Igorju Bavčarju Omerza pripravlja še knjigo o Dimitriju Ruplu.

Igor Omerza: »Na Bavčarjeve poglede so zelo vplivali pogovori s Stanetom Kavčičem«

Ali je ta knjiga rehabilitacija Igorja Bavčarja?

Gre za četrto knjigo iz serije *Velikani slovenske osamosvojitve in Udba*. Najprej sem obdelal Cirila Žebota, nato Franceta Bučarja in Jožeta Pučnika, sedaj Igorja Bavčarja, prihajajo še Franc Jeza, Dimitrij Rupel in še nekateri. To nima direktne povezave s tem, kar se je dogajalo z Bavčarjem pozneje, ko se je znašel v sodnih procesih, čeprav posredno morda, saj so ga v vrhu partije precej sovražili. Zagotovo pa Bavčarja kaže pozitivno, saj je bil pomemben v procesu demokratizacije, pozneje pa tudi osamosvajanja Slovenije, vendar tega obdobja ne obravnavam, ker se knjiga zaključuje leta 1990.

Bavčar je začel kot revolucionar, če sklepamo po njegovih odmevnih člankih v *Tribuni*, ki jih je pogosto opremil z geslom *Proletarci vseh dežel, združite se!*

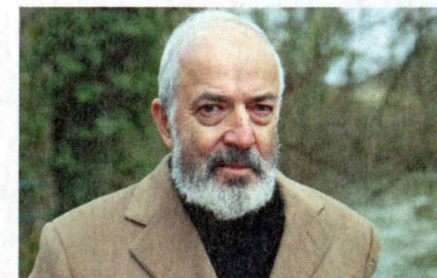
Takrat so bili vsi študentje zelo levi. To je bilo obdobje, ko smo bili kot študentje kritiki takratnega socializma, ker se nam ni zdel pravi socializem. Ščasoma se je to prevesilo v zahtevo po demokratizaciji in posledično tudi osamosvojitvi Slovenije. Med osamosvojitelji, ki sem jih doslej obravnaval, je Bavčar imel največjo operativno vlogo v osamosvajanju. Čeprav je bil Pučnik predsednik Demosa, ni bil tako operativno vpleten v osamosvojitve kot Bavčar, ki ni bil le politični, ampak tudi vojaški voditelj osamosvajanja.

Kdaj se je zgodil politični prelom, ko Bavčar iz marksista postane zagovornik spremembe sistema v večstrankarsko demokracijo?

Če ga vidimo še leta 1984 na kongresu ZSMS kot vnetega marksista, se potem začnejo pri Bavčarju spremembe, dokončno pa se obrnejo takrat, ko se začne sestajati s Stanetom Kavčičem. Takrat začne proučevati partijski liberalizem, ki je bil uničen leta 1972, ko je nastopilo svinčeno obdobje. Pozneje v času procesa JBZT postane vodja Odbora za varstvo človekovih pravic, ki pa je eden ključnih nosilcev demokratizacije v Sloveniji in posledično iz tega nato izhaja zahteva po osamosvojitvi Slovenije. Ta je sicer že prisotna leta 1987 v 57. številki *Nove revije*, čeprav Bavčar pri tem ni sodeloval, ker ni bil v tem krogu. Je pa takrat pisal članke v *Mladini* z zahtevo po demokratizaciji in liberalizmu.

Kdaj pa se je začel srečevati s Kavčičem, ki je umrl leta 1987?

Leta 1987, v zadnjem letu njegovega življenja, takrat je z njim tudi objavil velik intervju v *Časopisu za kritiko znanosti*. Ko je Stane Kavčič umrl, pa je Janši in njemu Niko Kavčič konec leta 1987 prinesel v družbeno podjetje Mikroado, kjer sem bil jaz takrat direktor, dnevniške zapise, ki jih je pretipkala njegova žena, in potem smo izdali knjigo *Dnevnik in spomini Staneta Kavčiča*. To je bila prva knjiga v Jugoslaviji, ki je bila postavljena na računalniku. Balí smo se iti v tiskarno, ker je vse nadzirala Udba. Zato smo jo pripravljali v

tajnosti. Pozneje sem našel udbovske dokumente, v katerih so analizirali, kaj vse bo pisalo v tej knjigi, celo v predgovoru, ki sta ga na koncu napisala Igor Bavčar in Janez Janša. Očitno je Udba imela svojega ovaduha celo v krogu ljudi, ki so pripravljali to knjigo.

Bavčar je bil takrat eden od ključnih osamosvojiteljev, spomnimo se tudi njegove vloge kot notranjega ministra v času osamosvajanja, na koncu pa je končal kot propadli tajkun in obsojenec. Kaj to pomeni za slovensko osamosvojitve?

Kolikor mi je znano, si še vedno prizadeva izničiti te sodne postopke. Del sodbe je že bil problematiziran na Evropskem sodišču za človekove pravice v Strasbourgu v zvezi z nezaslišanim televizijskim nastopom takratnega pravosodnega ministra Gorana Klemenčiča, zato bo treba počakati na končen razplet. Res pa nisem bral sodnih spisov, tega nisem podrobno spremljal, zato ne morem dajati ocen. Vsekakor to ne zmanjšuje njegove pozitivne vloge v času demokratizacije in osamosvajanja Slovenije.

Naslednja knjiga bo o Dimitriju Ruplu. Kaj bomo lahko prebrali o njem?

Iz udbovskih dokumentov je razvidno, da je on prvi predlagal, da se ustanovi neka nova revija, pozneje pa je Tine Hribar po Titovi smrti predlagal *Novo revijo*. Rupel je tudi prvi predlagal nacionalno številko *Nove revije*. Po udbovskem spremljanju Rupla se tudi vidi, da je bil pravzaprav najpomembnejši član v krogu *Nove revije*. To bo poudarjeno v tej knjigi, ker je Udba njega spremljala že veliko let prej in ga celo skušala pridobiti, kar pa ni uspelo. Udba je spremljala tudi njegovo vlogo v času, preden so nastane politične spremembe. Zato bo knjiga zanimiva, v njej bo ogromno dokumentov, ki še niso bili objavljeni.

Kdaj pa bo izšla?

Knjiga je že v lekturi in bo izšla čez nekaj mesecev, v prvi polovici prihodnjega leta. Oktobra pa bom v Trstu predstavil knjigo o Francu Jezi kot velikani slovenske osamosvojitve. Takrat bo 40. obletnica njegove smrti. On je bil verjetno najbolj »fanatični« zagovornik slovenske osamosvojitve, delal je v Trstu, žal je umrl leta 1984, in tako ni dočakal samostojne Slovenije. Udbovci so ga zelo spremljali in ga celo skušali ugrabiti, zato bo zelo zanimiva knjiga, splošno zato, ker ga v Sloveniji premalo poznamo. Njegove ideje so med temelji slovenske države.

Bavčar, Janša in Omerza pred Janezovim odhodom na Dob.

Zajc, kar je razvidno iz udbovskega dokumenta, ki ga je v knjigi objavil Omerza. Toda do aretacije ni prišlo, saj je slovenska partijska oblast očitno presodila, da bi to lahko povzročilo še hujše proteste in nemire kot aretacija JBZT.

Stanovnik obračunal s Popitom

Omerza tudi razkriva dogajanje, povezano z zapiski, ki jih je Bavčar pisal po sestankih s slovenskimi oblastniki: Milanom Kučanom, Janezom Stanovnikom, Jožetom Smoletom, Tino Tomlje in Jankom Pleterskim. Zapiske je naslovil kot *Moj pogovor* in potem natisnjene pokazal drugim članom kolegija Odbora. Na enem od teh pogovorov je sodeloval tudi liberalni inšpektor milice Pavel Čelik, zanimalo ga je, zakaj je vrh ljubljanske SZDL prepovedal zborovanje Odbora na današnjem Kongresnem trgu v Ljubljani (pozneje je tam ZSMS organizirala odprto sejo in s tem omogočila javni shod). Bavčar mu je v branje izročil kopijo *Mojih pogovorov*, Čelik pa jo je nato izročil notranjemu ministru Tomažu Ertlu, ta pa Janezu Stanovniku, ki je zagnal vik in krik ter jih skupaj s pojasnilom poslal Kučanu. Stanovnik je na

zadeve 17. maja 1990, resda pa a zadnjega pol leta o tem skorajda ni veliko (ohranjenega) udbovskega gradiva. Dva tedna pred prvimi demokratičnimi volitvami je Ertl v Beogradu opozarjal na nevarnost revanšizma, če bo zmagala opozicija: »Dobro, morda bodo mene prvega vlekli za lase po Titovi cesti, toda ne dajte se tolažiti, vi boste tretji ali peti ...« Toda po prihodu Demosa na oblast kot tudi pozneje se Ertlu ni skrivil niti las na glavi. Še več,

leta 2009 ga je takratni predsednik države Danilo Türk celo odlikoval, čeprav je bil kot šef Udbe in pozneje kot notranji minister vpleten v udbovske teroristične akcije na Zahodu.

Še po volitvah je SDV spremljala emigranta Vinka Levstika, v Gorici živečega hotelirja in nekdanjega domobranca, prisluškovala mu je z napravami, ki jih je namestila v njegovem hotelu. Tako je zabeležila, da je po volitvah Levstik klical Bavčarja in ga povabil na sestanek z italijanskimi liberalci. Nazadnje je Bavčar v Demosovi vladi prevzel notranji resor, vendar v prostorih ministrstva ni bilo njegovega predhodnika Ertla, da bi opravila primopredajo poslov. Zato pa je šef njegovega kabineta Milan Primc (pred slovesom) načelnikom vseh uprav takratnega republiškega sekretariata, med njimi tudi načelnikom vseh centrov SDV (Udbe), poslal depešo: »Sporočam vam, da je z današnjim dnevom prevzel dolžnost republiškega sekretarja za notranje zadeve Igor Bavčar. Prosimo, da o tem seznanite vse vodje notranjih organizacijskih enot in komandirje postaj milice.«

Predstavitve knjige bo v petek ob 11. uri v prostorih Muzeja VSO v Ljubljani.

